

Prof. pensionar Elena Furnică
Vișeu de Sus

Când am părăsit acele locuri binecuvântate în care am trăit și am muncit 33 de ani, știam că nu voi mai reveni decât sporadic și în grabă, ca musafir, deși o parte din sufletul meu a rămas pentru totdeauna acolo. Cum puteam uita că atunci când am pășit

prima dată pe pământul, ca un colț de rai, al Maramureșului m-a adoptat ca pe propriul copil rătăcit, iar eu parcă îmi regăsisem „paradisul pierdut”? Nutream la speranța și nu bănuiam de unde se va ivi ocazia să mai revin măcar cu gândul, ori cu cuvântul și cu ce mai rămăsese viu în sufletul meu, să pot povesti pentru eternitate ceea ce însemna Maramureșul așa cum l-am simțit eu; și, ca un miracol, întâmplarea s-a ivit prin acest modest omagiu, într-un fel extrem de omagial, ce pot să-l aduc unui poet mai puțin cunoscut, dar legat și dăruit suflutește Maramureșului – VALERIU BORA.

Eram de 14 ani profesoară de Limba și literatura română la Liceul Teoretic din orașul Vișeu de Sus, jud. Maramureș. Prin natura profesiei studiam și predam elevilor viața și activitatea marilor scriitori. Era o perioadă în care un suflu de libertate spirituală ne-a impulsionat activitatea dincolo de limitele unei ideologii ce ne marcase adolescența și tinerețea. Încercam să recuperăm noi, profesorii, predând elevilor ceea ce descopeream pentru prima dată fascinați, în complexitatea literaturii naționale și universale. În această atmosferă de emulație intelectuală (în general) și literatură (în special) mi-a fost dat să-l cunosc pe Valeriu Bora prin corespondența ce am întrebuințat-o cu dânsul pe parcursul câtorva luni din anul 1974.

Înainte de a relata „povestea” și semnificațiile acestei corespondențe îmi îngădui cu această ocazie să mulțumesc și să aduc un omagiu corpului profesoral al Liceului din Vișeu de Sus din acea perioadă, cu precădere colegilor mei de la catedra de Limba și literatura română, care au făcut posibilă acea efervescență intelectuală cu repercusiuni pe termen lung în cadrul liceului, al orașului și chiar al zonei; mulți dintre aceștia își desfășoară și azi

activitatea cultural-educativă sau de cercetare deși, ca și mine, sunt de câțiva ani buni pensionari.

Corelată cu activitatea didactică și culturală din cadrul liceului și ca o completare a preocupărilor înalt-intelectuale, remarcabilă era participarea noastră la manifestările artistice de la Casa de Cultură a orașului, instituție de prestigiu din oraș și din zona Maramureșului. În perioada respectivă (1965-1975) se afla la cote destul de înalte, fiind recunoscută chiar la nivel național și european; în acest sens un loc aparte îl ocupa activitatea corală, mai ales Corul de femei, alcătuit în mare parte din cadre didactice, dirijoare fiind doamna profesor Maria Mihalca; prinos de recunoștință și pentru aceasta Doamnă a activității corale din Vișeu! Îmi îngădui de asemenea să sugerez a se evoca într-o lucrare adecvată activitatea corului de femei din oraș ca să nu se piardă o tradiție care poate oricând să renască atâta timp cât cele care i-au creat fala pot povesti.

Mi-am îngăduit această paranteză și pentru faptul că am fost membră a acestui cor, iar episodul corespondenței mele cu Valeriu Bora este oarecum legat de acesta.

În iarna anului 1974, pe adresa Casei de cultură din oraș a sosit o scrisoare mai puțin obișnuită din textul căreia rezulta admirația expeditorului pentru Corul de femei din Vișeu. Auzise cu totul din întâmplare o înregistrare radio cu cântece interpretate de acesta, fiind impresionat și de comentariile pe marginea emisiunii, reținând cu emoție numele orașului: Vișeu de Sus, județul Maramureș. Rezulta de asemenea din scrisoare că Valeriu Bora (căci acesta este numele expeditorului!) era mândru să se recunoască originar din aceste locuri, relatând totodată într-un stil de-a dreptul impresionant detalii referitoare la această origine. Scrisoarea sa era redactată într-o caligrafie impecabilă. Directorul Casei de cultură și metodistul cu activitatea corală (care este soțul meu, Ion Furnică), au sugerat ca una dintre noi să adreseze un răspuns de mulțumire domnului Bora. Pentru că din conținutul scrisorii rezulta că domnul Valeriu Bora nu era un oarecare, din unele afirmații reieșind că într-o anumită perioadă din viața sa s-a aflat în preajma unor mari scriitori din perioada interbelică, m-am oferit eu să redactez această scrisoare din partea Casei de cultură, dar adresându-i și în nume personal câteva rânduri, solicitându-i mai multe amănunte despre activitatea sa și amintiri despre marii scriitori pe care i-a cunoscut. Mi-a răspuns prompt și cu un entuziasm de nedescris, astfel începând corespondența mea cu dânsul, care a durat câteva luni (până în iulie) al anului 1974. a fost întreruptă din motive independente de voința noastră, mai precis mi s-a interzis să mai corespund cu dânsul. Atunci când a observat că nu îi mai răspund la scrisori dânsul a

bănuirile, afirmând în ultima ilustrată ce mi-a expediat-o: „hidra cea cu multe capete”.

Nefiind în stare să evaluez cât de periculos putea fi (mai ales pentru dânsul) să continui să-i scriu, am încetat corespondența, n-am mai vorbit nici cu colegii, nici cu elevii despre Valeriu Bora, așa cum am făcut pe parcursul corespondenței, entuziasmată și copleșită de personalitatea celui pe care întâmplarea a făcut să-l descopăr. Cu atât mai mult cu cât intenționam să fac tot posibilul ca să-l cunosc personal, bănuind că e destul de în vârstă (din relatările din scrisori am aproximat că era trecut de 85 de ani), eram decisă să-l întâlnesc pe acest om care era o adevărată arhivă vie și de o sclipitoare tinerețe spirituală. Dar n-a fost să fie!!

Nu peste mult timp (mai precis după cinci ani), întâmplător, am aflat că Valeriu Bora nu mai este! N-am încetat să mă gândesc la posibilitatea de a afla amănunte despre dânsul și de a valorifica în vreun fel corespondența și materialele ce le aveam. Nu puteam face asta decât deplasându-mă personal în localitatea Șibot, jud. Alba, unde a locuit, lucru care nu îndrăzneam să-l fac fiindu-mi teamă, mai ales după 1980 când mijloacele de urmărire se înăspriseră.

După 1989 după ce ne-am mai dezmeticit din bulversantele schimbări ce s-au produs în viața noastră, ieșind la pensie, părăsind așa cum am spus mirificele locuri ale Maramureșului, dispunând de mai mult timp liber, în clipele de răgaz intelectual, îmi revenea în preocupările mele episodul corespondenței cu Valeriu Bora și dorința de a-l valorifica. Nu știam cum să procedez pentru că a mă deplasa pentru a afla necesarele informații era greu din alte puncte de vedere. A intervenit iar o întâmplare care m-a încurajat și m-a impulsionat în acest sens. Aflându-mă în vizită la Vișeu, am aflat de înființarea Muzeului etnografic al orașului, un vis împlinit al fostului meu coleg de la Liceul din oraș, prof. Ion Țelman. M-am dus să-l felicit și să vizitez muzeul, iar dânsul, cunoscând episodul corespondenței mele cu Valeriu Bora, mi-a cerut pentru muzeu ceea ce se preta pentru expunere, sugerându-mi totodată să încerc să valorific tot ce am de la dânsul redactând materialul de față. Țin să-i mulțumesc pe această cale pentru sugestie și pentru efortul depus pentru materializarea acestei idei. Primul lucru la care m-am gândit, referitor la realizarea acestui material, era să contactez o minimă sursă în afara celor ce le dețineam din corespondența cu dânsul, să iau cumva legătura cu cineva dintre cei ce l-au cunoscut personal pentru a compara cât de cât cu ceea ce cunoșteam. În marile lucrări literare ce le-am consultat, unde ar fi trebuit să figureze cu lucrările ce i-au aparținut în perioada interbelică, n-am găsit nimic. Am recurs la telefon și la corespondență. Am contactat telefonic Primăria com. Șibot, jud. Alba, solicitând să-mi furnizeze o sursă autorizată și cât de cât competentă

din care aş putea obține informațiile ce mă interesau. Și într-adevăr am găsit această sursă în persoana dl. prof. pens. Mițariu Ion, cu care am luat legătura mai întâi prin telefon și apoi prin scrisori. A fost foarte amabil și mi-a scris cele ce urmează: „Urmare a scrisorii Dvs. În legătură cu profesorul Valeriu Bora vă comunic cele ce urmează. Fac înaintea câteva precizări: eu am scris o monografie a localității noastre. Ca o completare a monografiei am scos o broșură în care am dorit să evidențiez dimensiunea culturală a satului, în care am nominalizat toți intelectualii cu studii superioare ridicați din rândul colectivității sătești (...) în decursul sec. XX. Despre prof. Valeriu Bora am cules următoarele informații pe care le-al cuprins în lucrare astfel: Valeriu Bora, profesor și scriitor, născut în 1880 (? n.m.) la Crivobaria în Banat, decedat în 1972 (?) la Șibot. A devenit șibotean prin adopție, căsătorindu-se cu Emilia Zaharie. Pregătire teologică la Blaj, fiind hirotonit preot greco-catolic, iar după Marea Unire a fost profesor de educație fizică la Liceul „Aurel Vlaicu” din Orăștie până la pensionare când se stabilește la Șibot. Aici, timp de aproape un sfert de secol a desfășurat o intensă activitate pentru ridicarea culturală a satului. Valeriu Bora a fost un intelectual autentic, dar, din ignoranță, colectivitatea sătească și-a format despre el o imagine deformată, văzând doar ceea ce în mod fatal este legat de bulgărele de țărână din care suntem alcătuiți. Neînțelese i-au rămas gândurile și cugetarea, sătenii noștri văzând doar pe bătrânul gârbovit și zgribulit de frig iarna în hainele sărăcicioase pe care le purta tot timpul anului și cu care a și fost înmormântat. S-a stins din viață pe un pat de spital din Cugir, neștiut, neînțeles și nejelit de nimeni, ducând în mormânt amărăciunea unei vieți trăite în mari lipsuri și privațiuni.

A debutat în literatură cu cărțulia „*Truda noastră*”, apărută în 1917 la Arad. În 1922 tipărește la Orăștie volumul „*Visează pământul*”. În 1928 publică la Sibiu volumul de versuri „*Când purtam cu mine soarele*”, urmat în 1939 de „*Imperiale*” și tot aici, în același an, volumul „*Drapele și lauri*”. A semnat pe rând în paginile unui însemnat număr de publicații: Unirea (Blaj), Românul (Arad). Drapelul lui Valeriu Braniște, Gazeta Hunedoarei (Deva), Societatea de mâine (Cluj), Țara și Dacia Traiana (Sibiu), Țara noastră a lui Goga, Neamul românesc condus de N. Iorga, Eu și Europa (Deva), Gândirea (Cluj), Mișcarea literară, a cărui director a fost Liviu Rebreanu. La acestea se adaugă toate publicațiile vremii din Orăștie. A întreținut legături cu scriitorul Liviu Rebreanu, cu N. Iorga, Emil Isac, cu academicienii Perpessicius și Agârbiceanu, cu compozitorul I.D. Chirescu (care i-a pus pe muzică „*Oratoriul Horea*” și alte poezii), cu istoricul Vasile Netea. A purtat o îndelungată corespondență cu Liviu Rebreanu, care în câteva rânduri l-a vizitat la Orăștie și i-a fost naș de botez fiicei sale Tatiana Ștefania Bora. A corespondat cu episcopul Iuliu Hossu. A

participat la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia unde a recitat poezia, creație proprie, „La Alba Iulia” (? n.m.) (...).” scrisoarea domnului Mițariu are și un post scriptum pe care de asemenea îl reproduc: „Întreaga activitate literară a prof. Bora cuprinsă în modesta sa bibliotecă: cărți, care i-au apărut, colecție din publicațiile vremii, corespondență etc. sunt în posesia prof. univ. Ion Iliescu de la Timișoara, fost profesor la Liceul din Orăștie. Materialele i-au fost puse la dispoziție de însuși Valeriu Bora, care apoi îmi mărturisea dezamăgirea sa față de prof. Iliescu, care nu i-a acordat nici un fel de considerație. Se vede că și la casele mari recunoștința e floare rară!”.

Am reprodus aproape în întregime scrisoarea domnului prof. Mițariu, pentru că este singurul material ce-l am de la o altă persoană, remarcând atât acuratețea prezentării datelor cât și aprecierile de suflet ce le face asupra persoanei domnului Valeriu Bora, atât ca om cât și ca personalitate culturală și literară de excepție în viața satului. M-am bucurat să constat că părerile mele coincid aproape cu cele ale cuiva care l-a cunoscut personal. De asemenea aproape tot ce am aflat din scrisorile ce le-am primit de la dânsul corespundeau cu datele ce mi le-a furnizat dl. Mițariu. Datele privind perioada de viață însă cred că nu corespund realității (le-am și pus sub semnul întrebării în textul scrisorii), deoarece anul morții nu poate în nici un caz să fie 1972 pentru că eu am corespondat cu dânsul în anul 1974, iar anul nașterii încă nu poate fi 1880, pentru că dintr-una din scrisori rezultă că a absolvit Gimnaziul român greco-catolic din Blaj în anul 1911, deci nu putea avea 31 de ani la absolvirea gimnaziului. Mi-am exprimat nedumerirea într-o scrisoare către dl. Mițariu (ultima), dar n-am primit răspuns. Aproximez de aceea personal perioada de viață 1890-1974 sau 1975. așa cum rezultă din post-scriptumul scrisorii domnului Mițariu, și cum știam de altfel și dintr-una din scrisorile dânsului, mai multe informații puteam obține de la dl. prof. univ. Ion Iliescu de la Timișoara, dar n-am luat legătura cu dumnealui. Se înțelege așadar din cele relatate până acum, că ceea ce voi încerca să evidențiez privind personalitatea lui Valeriu Bora se bazează pe observațiile personale și reflecțiile mele pe marginea destăinuirilor din scrisorile și din materialele ce le am de la dânsul (expediate prin poștă în perioada cât am corespondat). Poate voi repeta unele date din scrisoarea dlui. Mițariu în măsura în care am considerat necesară completarea lor cu altele – furnizate de însuși Valeriu Bora.

S-a născut în comuna Crivobara, jud. Timiș dintr-o familie de preoți din moși-strămoși. În total au fost în familia sa zece preoți: bunicul, Ioan Bora, a fost mare latinist, iar tatăl, Vasile Bora, preot în comuna natală. Strămoșii erau originari din Maramureșul istoric, zona Vișeu, lucru care era cunoscut din tată în fiu și de care familia era

mândră. Așa cum atestă documentele istorice (Cronica Hurmuzachi) strămoșii fuseseră distinși cu titlul „**Nobili de Vișău**”, cu timpul fiind nevoiți să pibegească din aceste locuri din cauza înăsprii ocupației străine.

A absolvit cursurile Gimnaziului român greco-catolic din Blaj, avându-l coleg printre alții pe Aron Cotruș, iar printre profesori pe Iuliu Hossu, fiind hirotonit preot greco-catolic. Nu știu dacă a practicat preoția, pentru că încă din perioada gimnaziului (1910) a început să colaboreze cu articole și versuri la diferite reviste și ziare începând astfel o prodigioasă activitate publicistică și literară. Așa cum povestește într-una din scrisori, în perioada gimnaziului a fost impresionat de personalitatea marelui istoric Nicolae Iorga care, în vizitele sale prin Ardeal a trecut prin Blaj, poposind chiar la școala unde era dânsul elev. În caietul ce-l am cu amintiri și versuri omagiale dedicate marelui patriot sunt detaliate toate relațiile și corespondența cu N. Iorga.

Va deveni unul din cursanții celebrei Universități Populare de la Vălenii de Munte și chiar un apropiat a lui Iorga în perioada de după Unire. A publicat articole elogioase la adresa marelui istoric și om politic al momentului în ziare din Ardeal. În 1922 publică în ziarul „Solia dreptății” de la Orăștie articolul „*Să mergem cu toții la Vălenii de Munte, Noul Ierusalim românesc*”, articol care a fost reprodus la loc de frunte în ziarul lui Iorga „*Neamul Românesc*”. În scrisori Iorga i se adresa cu „Stimate domnule coleg!”.

A participat activ la Marea Unire recitând în fața mulțimii la Alba Iulia versuri proprii dedicate acestui eveniment (poezia „*Un cântec nou, național*” – titlul specificat de autor).

A desfășurat o bogată activitate publicistică și editorială. Dintr-una din cărțile ce i-au apărut rezultă că a avut o perioadă editorială proprie. A colaborat la majoritatea ziarelor și revistelor de prestigiu din Ardeal și din Țară, în perioada de după Unire, fiind un apropiat al marilor scriitori din perioada interbelică. Așa cum am dedus din destăinuirile sale din scrisori și cum rezultă și din scrisoarea domnului Mițariu, o legătură specială a avut cu Liviu Rebreanu, fiind prieteni de familie. Printre materialele ce mi le-a trimis dețin o fotocopie după o fotografie în care apare alături de marele romancier în anul 1925 (originalul se află la Muzeul „Liviu Rebreanu” din comuna Târlișua, comuna natală a romancierului).

O parte importantă din viața și activitatea sa este legată de orașul Orăștie, unde a funcționat ca profesor de educație fizică până la pensionare când s-a stabilit în comuna Șibot. La Orăștie a desfășurat o prestigioasă activitate de culturalizare, a fost mai ales legat de activitatea artistică și corală din oraș. Ca dovadă a acestei activități mi-a expediat o broșură apărută în 1968 cu ocazia

centenarului corului din Orăștie. Din materialele publicate în această broșură rezultă că o perioadă (1925) a fost chiar dirijorul corului. Printre personalitățile care au colaborat pe parcursul timpului la acest prestigios cor figurează Veturia Triteanu (soția lui Octavian Goga), Tiberiu Brădiceanu, Filaret Barbu și I.D. Chirescu, un apropiat a lui Valeriu Bora așa cum rezultă dintr-un articol publicat în broșură de marele compozitor. Cu compozitorul I.D. Chirescu a întreținut de asemenea o bogată corespondență de-a lungul timpului colaborând cu versuri pentru compoziții muzicale (Oratoriul Horea). Dețin una din scrisorile compozitorului către Valeriu Bora. A corespondat și cu istoricul Vasile Netea din scrisorile căruia de-asemeni dețin una.

Tot legat de amintirile sale despre „Orăștia seculară” așa cum numește poetul orașul său drag, rezultă din scrisori și din câteva poezii ce mi le-a expediat, că se pregătea pentru a participa la sărbătorirea a 750 de ani de atestare documentară a orașului în septembrie 1974. Nu știu dacă a apucat. A scris cu această ocazie două texte poetice ce mi le-a reprodus în scrisori, care au fost puse pe muzică de compozitorul I.D. Chirescu și de prof. Ioan Pop de la Liceul „Aurel Vlaicu” din Orăștie (nepotul poetului). Aceste poezii, ca de altfel toate poeziile omagiale ale lui Valeriu Bora, dovedesc sincer și înalt simțământ patriotic. Privind activitatea sa literar-artistică (poezia) dintr-o listă ce a făcut-o pe coperta improvizată a singurului volum tipărit ce mi l-a trimis „*Când purtam cu mine Soarele*”, rezultă că i-au apărut între 1920-1939 următoarele volume: „*Visează pământul*” (1920), „*Când purtam cu mine Soarele*” (1928), „*Omagii dascălilor*” (1932), „*Drapele și lauri*” și „*Imperiale*” (1939), acestea, specifică autorul, nepuse în vânzare. După această dată n-a mai publicat nimic din mărturisirile sale înțelegând că atât condițiile în care a trăit după 1945, cât și anumiți oameni de care ar fi depins publicarea creațiilor nu l-au ajutat. La lista cu volumele tipărite a adăugat o alta cu operele create până la data când a început corespondența. Îndeplinesc o datorie sacră reproducând această listă așa cum a scris-o autorul, poate cu „pană” de moarte: „Cu Liviu Rebreanu spre noile culmi etern însoțite” (versuri) cu o prefață de Ion Agârbiceanu, „*Parentalia*” (versuri închinare mamei mele), „*Tragica singurătate*” (versuri), „*Mâne...*” (versuri), „*Zile și Oameni*” (versuri autobiografice), „*În umbra pomilor înfloriți*” (versuri), „*Omagiind pe Aron Cotruș*” (versuri), „*Clopotul de aur*” (feerie – basm în versuri), „*Meșterul Manole*” (dramă în versuri), „*Flamurile universale ale păcii*” (versuri), „*În amintirea genialului savant mondial N. Iorga*” (versuri), „*În satul fără oameni*” (versuri), „*Albinelor*” (versuri omagiale) etc. etc. (am reprodus cuvânt cu cuvânt, precum și semnele de punctuație ale autorului). Dintre acestea mi-a trimis trei caiete cuprinzând opera în versuri „*Zile și Oameni*” și unul cu versurile omagiale și amintirile

dedicate lui N. Iorga. Precizez că toate materialele ce mi le-a trimis sunt riguros date și însoțite de dedicații din care rezultă entuziasmul, recunoștința și mulțumirile adresate pentru interesul ce l-am manifestat pentru activitatea sa pe parcursul corespondenței. Însoțind datarea cu locul unde trăia și își desfășura activitatea (com. Șibot, din jud. Alba), de multe ori adăuga expresia „Noul Pont Euxin” din care am dedus că se considera un exilat al destinului. De altfel și din scrisoarea domnului Mițariu se înțelege această condiție pe care și-o asuma.

Înainte de a încerca să fac unele aprecieri asupra creației sale poetice, cred că trebuie să-mi explic ce cred eu că a constituit în scrisul lui Valeriu Bora, puterea de a atrage admiratori (dintre care unii scriitori celebri, după propriile mărturisiri), deși la prima vedere pare numai un împătimit versificator. Din singurele exemple ce le am la îndemână (cele specificate mai sus) și nerecunoscând nici un alt comentariu asupra poeziilor sale decât foarte puține aprecieri reproduse de însuși autor ca aparținând unor mari scriitori (Rebreanu, Blaga, Acad. Perpessicius, Agârbiceanu) mi-am format totuși o părere despre ceea ce constituie valoarea artistică, așa zice mai degrabă harul creator al lui Valeriu Bora. În primul rând se remarcă o mare dexteritate în mănuierea limbii atât literare cât și populare. Deși majoritatea versurilor din caietele ce le am de la dânsul au caracter autobiografic sau omagial, se observă o continuare a măiestriei dovedite în prima parte a creației poetice, acea îmbinare a stilului ce cred că e specifică întregii sale creații: clasic, modern și popular.

Din singurul volum ce îl dețin, din cele tipărite, „*Când purtam cu mine Soarele (poeme fără înger)*”, apărut la Sibiu în 1928, am dedus că a fost influențat de stilul poeziei moderne, atât în conținut cât și în formă, reușind să stăpânească în mod fericit rigorile versificației moderne. Într-una din scrisori afirma faptul că unul din criticii vremii, care semna în prestigioasa revistă „Facla” recenzându-i primul volum de poezii „*Visează pământul*” apărut în 1920, l-a situat ca poet între Blaga și Goga, luând în considerare, cred, tocmai această îmbinare de stiluri. Evidențiind câteva aspecte de imagistică din volumul „*Când purtam cu mine Soarele (poeme fără înger)*”, al cărui titlu a fost apreciat de L. Rebreanu, se remarcă preocuparea poetului pentru abordarea temelor profunde ale mării literaturi dintotdeauna: amprenta Timpului asupra omului și naturii, relația omului cu Divinitatea, sentimentul zădărniceii etc. Se distinge încă la Valeriu Bora o anumită aplecare spre simplitate, spre omenescul acestor stări. Nu te întâmpină acea tristețe metafizică specifică lui Blaga sau acea complexitate sfâșietoare din poeziile lui Arghezi ci o dulce și asumată compătimire și autocompătimire față de condiția firească, dată, a omului în Univers. Aș îndrăzni să consider o

apropiere între tonul ce se degajă din poeziile sale și sentimentul de jale din creația populară. Nu mai departe decât imaginile din poezia ce dă și titlul volumașului, pe care o redau în întregime:

„În primăvara aceea
În care, întâia oară în mine am privit
Îmbelșugate grânele
Spre glie-și aplecau îngândurate spicele -
Cumpăna fântânii, hăt, departe -
Și carele-ncărcate
Era așa precum le văd copiii mici în carte.
În primăvara aceea
De cântece și doruri mari ce-n mine le aflai
Cu apele
Cu codrii tineri, prieten mă legai,
Și pe toate căile
Purtând cu mine soarele, umblai.
Mi-ai fost viața fagure de visuri.
Dar azi, în ceasul meu târziu
Sărac de prieteni și de fapte,
Îmi cânta toate clopotele deznădejdi
Și plâng cu mine toate sufletele moarte.
Odinioară cunoscui un nume
Dar, vai, nu fu al meu,
Ci al lui Bunul Dumnezeu.
Pe cea din urmă pagină din cartea mea am scris
Psalmul cel mai trist, de moarte, din care-au fost odinioară
Doar eu am mai rămas de veghe, ca o cruce-ntre hotare”

Nu mă hazardez într-un comentariu detaliat și complet al poeziei, deși ar merita și mă tentează, dar încerc să scot în evidență semnificația unor imagini care m-au impresionat și care ilustrează caracteristicile menționate mai sus. Începând cu titlul se remarcă sentimentul unui regret estompat (perfectul simplu „purtam”) față de un trecut plin de căldură și aspirații: „Mi-a fost viața *fagure de visuri*”. Poetul ia asupra-și destinul potrivit al semenilor săi: „Doar eu am mai rămas de veghe *ca o cruce-ntre hotare*”.

Aș mai reda o singură poezie, de o sclipitoare originalitate privind sentimentul zădărniceii „*Pace sfântă tuturor zădarnicilor*”:

„Am îmbătrânit de visuri și dureri.
Giulgiul anilor de ieri
Mă înfășoară ca pe-un om sărac
Găsit între hotare;
La căpătâiul vieții am îngenunchat
Cu mâinile-mpreună a iertare.
Prelung cântară toate clopotele păcii

Și nimeni, nimeni,
N-a aruncat pe glia dorurilor mele
Nici o mână de țărână
Toate faptele de bine s-au sfârșit,
Și nici un om în casa mea nu a venit.
Cu fiecare seară care trece
Cu fiecare toamnă tot mai rece
Mă-ncarc cu toate întrebările
Cu toate înmormântările. Acel ce știe dezlegările
De ce m-a dăruit cu toate depărtările,
Acel ce trece-abisele
De ce m-a dăruit cu toate visele?
Când nu știai un cântec nou de stea
Și nici-o faptă nu-i a mea.
Acum,
Când am îmbătrânit
De visuri și dureri,
Când purtai în brațe toate faptele
Mă văd același om străin, uitat.
Ca-n veacul meu de ieri. Pace sfântă, tuturor zădărniciilor!"

Se remarcă aici acea aplecare a omului spre împăcare cu soarta, asumarea unui destin potrivit dorințelor, aproape mioritic. Volumul cuprinde 28 de poezii, ultimele două fiind dedicate celor doi copii Tatiana și Ovidiu, ambii (așa cum a adăugat poetul ulterior) decedați! Pentru că cea dedicată fiului are harul unui Testament arghezian, o redau ca încheiere a acestui material.

Referitor la cele patru caiete-manuscrise, scrieri realizate între 1961 și 1970, caiete simple, școlarești, dar improvizate ca fiind cărți tipărite, cu un scris ordonat, cu o caligrafie și ortografie impecabile, cu un fel de coperti aranjate ca la tipografie, au un conținut stufos, atât ca formă cât și tematică, dovedind pasiunea obsesivă aproape a autorului pentru povestirea în versuri, dorința de a spune tot ce știe și ce simte. Trei caiete se constituie ca un adevărat roman în versuri (în stil epopeic), intitulat „Zile și Oameni (romanul autobiografic al unei generații)”. Se înțelege intenția autorului de a transpune în operă propriul destin dar raportat simbolic la viața tuturor dascălilor de la sate („apostoli”, cum i-au creionat și alți scriitori în creații remarcabile). Unele dintre episoade sunt interesate, dar în general, lectura devine obositoare prin abundența de explicații și amănunte ne semnificative din viața personajelor. Caietul de creații și amintiri dedicate lui Nicolae Iorga este intitulat „*Durerile Țării și lacrimile lumii – Omagiu și Adorare, Nemuritorului Nicolae Iorga*”, iar data când a fost definitivat este 4 noiembrie 1970, indicând faptul că a fost scris pentru comemorarea tragicului sfârșit al marelui savant și scriitor.

Conține în prima parte douăsprezece poezii omagiale în stil de odă, unele destul de reușite, toate dovedind înaltul simț patriotic al autorului. Abundă însă și în aceste creații amănunte exprimate într-un stil exaltat care diminuează valoarea conținutului. A doua parte a caietului cuprinde relatări despre relațiile sale cu marele istoric. O consider partea cea mai prețioasă dintre toate manuscrisele ce mi le-a trimis. Unele relatări sunt poate inedite și consider că merită să fie cunoscute (dacă nu cumva autorul le-o fi trimis și altor persoane care le-au folosit în nume propriu!). redau din acest caiet câteva versuri dintr-una din poezii („*Legende și Morminte*”):

„Noi,
Ardelenii cei vechi, de demult
În tine, apostole iorga – noi toți am crezut
Cu toată iubirea, cu toată trăirea,
Frângând vrenelnicia,
Noi numai pe tine părinte te-am recunoscut
Tu singur, ardealului drag garanta-i pe deplin
Integritatea unirii fraterne
Și a româniei mari cu avânturi eterne!”

Au trecut peste 30 de ani de când am trăit revelația cunoașterii unui om cu un trecut fascinant pentru condiția modestă a unui simplu profesor de liceu. Recunosc că ceea ce am relatat în acest material reprezintă un punct de vedere limitat la entuziasmul acestei descoperiri. Nici timpul, dar mai ales condițiile precare ale existenței mele, atât în timpul exercitării profesiei, cât mai ales după pensionare, nu mi-au permis să cercetez valorificarea de către alte persoane a personalității lui Valeriu Bora (atât în timpul vieții cât și postum). Consider însă că, ceea ce am relatat în materialul de față se constituie ca o contribuție la recunoașterea postumă a unui om cu suflet mare, dăruit creației și unor înalte idealuri. Din zona în care mi-am petrecut cei mai frumoși ani ai vieții și carierei mele, prin aceste gânduri și sentimente încerc să aduc un modest omagiu și să fac un prim pas spre a-i returna lui Valeriu Bora înaltul titlu cu care au fost înnoilați strămoșii săi „Nobili de Vișău”.

Cântec

*Pentru Copilul mic ce va purta cu el cartea vieții mele
(Ovidiu – decedat în 1940)*

„Își las aici moștenire
O carte veche de povești,
Și când vei ajunge mare
Cu sârg s-o-nveți și s-o grijești.

Eu n-am avut grădini și holde
Și nici hambare de belșug

Nici casă, și nici vii, nici sură,
Nici car vopsit, nici boi la jug.

Eu numai suflet am agonisit
Pe care tuturor l-am dăruit.
N-am fost la târg să vând bucate
Și ce-am avut cei răi le-au strâns,
A mele-au fost nădejtile,
Și lacrimile ce le-am plâns.

Cu cărțile eu tristețea mea
Mi-am zăvorât-o-n casă,
Când alții au fost în horă primii,
Și primii după masă.

De aceea astăzi eu nimic nu știu,
Și am rămas același om sărac,
În mine clocotesc atâtea strigăte,
Și-atâtea visuri mari, nedelegate zac.
Copilul meu să porți cu tine cartea mea
Că-n ea e toată aurora,
Și, Tu, cu Visul meu cel mic, să duceți la izbândă
Numele lui VALERIU BORA..."

Cu această poezie își încheie poetul volumul „*Când purtam cu mine Soarele*”, poezie-testament, după care consider că nu mai e nimic de adăugat!